

A SZÉP KÖNYV

Betűtípus és szedésforma

Kimutattuk már, hogy a szöveg mondanivalója és mennyisége határozza meg a könyv méretét és alakját. Ugyancsak a szöveg terjedelme és mondanivalójának természete, gondolati felépítésének belső szerkezete határozza meg — ill. kellene meghatározni — a szedett szöveg nyomdai tagolását, typográfiáját. A szedett szöveg természete azonban nemcsak az elrendezést, hanem a megfelelő betűtípus kiválasztását is megszabja; más-más betű kell a könyvhöz, a plakáthoz és az apróbb reklám vagy kereskedelmi nyomtatványhoz. A plakát betűinek alakjával és méretével szemben elsődleges követelményünk az, hogy a szöveg erőteljesen szembeötlő és hatásos legyen — a könyv betűitől viszont azt várjuk, hogy a szemet ne erőltesse, jóleső, megnyugtató hatást keltsen.

Erre a célra — a nemzetközi gyakorlat azt mutatja — az u. n. *antiqua* betűfajta különböző típusai bizonyultak legalkalmasabbnak és éppen ezért még az u. n. avantgardista folyóiratok is visszatértek — a két világháború között dívott különféle (az eredetileg Paul Rennertől tervezett) egyenesszárú, talpnélküli, mindenütt egyforma vastag — groteszk betűfajtaától a folyamatos szövegszedésnél az antiquához, és az *antiqua* alapjellegét követő dőltbodyű, folyamatos *kurzív*hoz.

Az *antiqua* a rómaiak nagybetűinek (kapitális) nyomán keletkezett és elsősorban az olaszok alakították ki és tették a könyvnyomtatás számára alkalmassá a XV.—XVI. században. Az alapítípus a századok folyamán tovább fejlődött és változatai születtek ma is. A típusokat általában a mintakönyvet is kibocsátó betűmetsző mesterről szoktuk elnevezni, ilyenek pl.: a *Holzhausen*, *Didot*, *Jansen*, *Fournier*, *Aldous*, *Baskerville*, *Garamond*, *Belwe*, *Bodoni* *antiquák*. Szép, világoshatású és jó ritmust adó pl. a legújabb változatok közül a kelet-németországi, drezdai Typoart vállalat *Meister-antiquája*, különösen pedig a *kurzívja*.

A szöveg természetének megfelelő tagolást nemcsak a szedéssel, hanem ugyancsak a betűtípus változatainak (vékony, félkövér, kövér, *kurzív*) alkalmazásával, vagy az azonos betűtípus méretének változtatásával, esetleg különböző betűtípusok változtatásával is el lehet érni. A lényeges részeket nagyobb, vagy mástípusú betűvel szedik, mint a

kevésbé fontosakat. Természetesen mindig úgy, hogy az egyes betű önmagában is szép alakú legyen, amellet a különböző típusok együtthatása és az oldal (szedéstükör) elrendezése összhangot mutasson.

The old classical monumental carved inscriptio most permanent type of inscription and carry directly planned on the basis of the square and called Rustic capitals, reserved for the use of printers' parlance "jobbing letters") were made upon no geometry, possessed little authority and half-uncials, as designed for book work, w

Modern Aldous-típus

The Garamond types fell into disuse and Of the original punches four sizes still rie Nationale, as the royal printing house rhaps the chief virtue of the classic letter lied upon to confer a note of dignity and eling of refinement. Garamond, however,

Garamond betűjének újrametszése

Diele Schriftenfamilie verdankt dem Stempel-schneider und Schriftgießer Anton Janson, der in den sechziger Jahren des 17. Jahrhunderts die der Leipziger Buchdruckerei Johann Erich Hahn angegliederte Schriftgießerei erwarb und unter seinem Namen betrieb, ihre Entstehung. Die Tätigkeit des Anton Janson läßt sich nach

A Janson-antikvát régi matricákból öntik

JOHN BASKERVILLE, the writing master, eventually directed his attention to the Art of Typography, and between the years 1758 and 1768 he designed and produced a series of old face letters; but although they were based, to some extent, on Caslon's model,

Baskerville betűjének modern változata

A BUDAPESTI GÖRÖG-UDVAR

Rokokó-betűk mai használatban

A mondanivaló értelmi szerkezetének tolmácsolásánál tehát a szöveg térbeli elrendezése, valamint a betűtípus és változatainak megválasztása egyaránt lényeges.

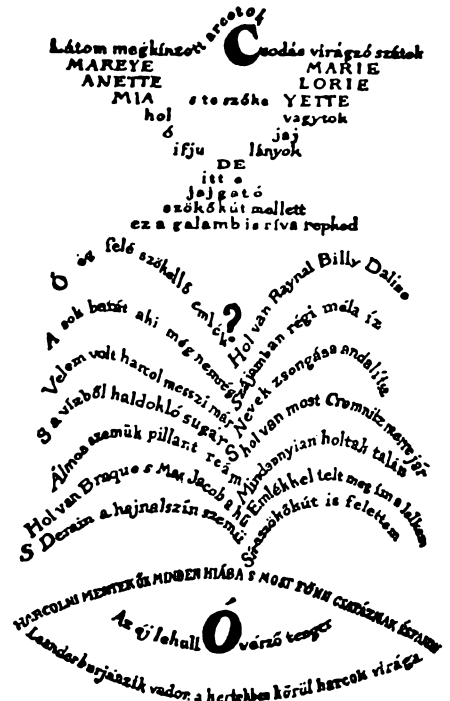
A betűtípus alkalmasságát azonban kizárólag az elrendezés célszerűsége és az esztétikai összhatás szempontjából határozzuk meg és nem kívánjuk azt, hogy a betűtípus jellege és a szöveg tartalma között szoros összefüggés legyen, azt pl., hogy egy tragédiát valamiféle vizuálisan szomorú hatású betűvel szedjenek, vagy ellenkezőleg, hogy egy vígjáték szövegének betűi tótágast álljanak és táncoljanak. Ezt — mint mondtuk — a plakát betűitől esetleg elvárhatjuk, a könyv betűitől azonban — már csak technikai okokból is — soha. Az európai betűtípus erősen hagyományos formát mutat. Új korról nem mindig jelenik meg új betűfajta, vagy ha igen, gyakran hamar el is avul, mint például Fournier rokokó, vagy Eckmann szecessziós betűi. Valami sajátosan új, modern, korunk jellegét világosan kifejező betűfajtánk ma sincs. Újdonság csak az oldalak tér-elrendezésében mutatkozik.

Volt olyan szemlélet is, amely a szöveget magát is pusztá díszítménynek tekintette (dadaisták, futuristák) és azzal kísérleteztek, hogy a szöveget mint valami síkdíszítményt, a szöveg értelmétől függetlenül tagolják. A szövegtagolást Apollinaire, francia költő más okokból változtatta meg; egyes verseinek sorait úgy rendezte el, hogy azok képhatásukban is a szöveg tartalmát tolmácsolják. (Pl. *A megsebzett galamb és a szökőkút*). A könyvnyomtatás annyit vett át a kísérletekből, amennyi valóban hasznos; a szöveg hűvösen tárgyilagos folyamatosságát ott és úgy szakítja meg, ahogy a szöveg értelme, a mondanivaló szerkezete, a könyv célja megkívánja. Más oka van annak, hogy egyes nagyobb méretű könyvekben a szöveget több hasábként helyezik el, nevezetesen az, hogy szemünk már hozzászokott ahhoz, hogy bizonyos hosszúságú szöveg olvasása után a következő sorra ugorjon. Ez adja meg az olvasás ritmusát. Ha tehát egy nagyméretű, apró betűkkel szedett könyvben egy sorba hosszabb szöveg kerülne az átlagnál, a szöveget hasábként tagolják, hogy az olvasás kialakult ritmusán ne kelljen változtatni. Így az olvasás kevésbé fárasztó.

A szöveg tagolásában és a betűtípusok váltogatásában arra is ügyelnek, hogy a szedett szöveg oldala, mint síkfelület

APOLLINAIRE

A MEGSEBZETT GALAMB ÉS A SZÖKÖKÚT

Egy oldal Apollinaire képhatásra törekvő szövegéből

esztétikailag egységes maradjon, világos és sötét tömegek egymást egyensúlyban tartsák.

Nézzük meg ezek után, hogy mai kiadványaink mennyire felelnek meg a fenti szempontoknak, a korszerűség követelményének: milyen képet nyújtanak a Magyar Írók Könyvesboltjában bökpróbaszerűen átnézett idei könyvnapi kiadványok, regények, művészeti és ifjúsági könyvek.

A regények szedésénél nincs különösebb esztétikai probléma. Az elbeszélés megszakítás nélkül hömpölyög, így az illusztráció nélküli szöveg nem kíván különösebb tagolást. Mindössze az a kívánságunk, hogy a szöveg levegős elrendezésű, kellemes hatású, jól olvasható legyen. Ez annyit jelent, hogy az egyes szavak betűi ne szakadjanak el egymástól, vagy ne toduljanak egymásra, amellet a szomszédos szavaktól határozott egységként világosan különüljenek el. Ugyanez áll a sorok egymáshoz való viszonyára is.

Az átnézett mintegy húsz könyv közül Körössényi János *Országrontó Gara* c. könyve (Magvető kiadó) nyomdai kiállítása különösen gyenge. A papír szürkés-piszkos, a szedés sűrű, vibráló, a betűk szélei nem tiszták, nem kaptak elegendő nyomdafestéket sem. Ugyancsak a Magvető adta ki Oravec Paula *Petri Anna* c. regényét, amelyben szintén felfedezhetjük a fenti hibákat, de papírja jobb minőségű és a szedése sokkal levegősebb. Bernáth Aurél emlékezéseit a Szépirodalmi Kiadó jelentette meg. Papírja szép fehér, a szöveg nem nyomódik át, a szedés nagyon szellős, elegáns hatású, a betűk tiszták, világos metszésűek, bár a nyomdafesték kissé szürkés, nem eléggé mély árnyalatú. Ezek az érdemei Bodnár Eva Tornyai Jánosról írt monográfiájának is, amelyet fehér műnyomó papíron adott ki a Képzőművészeti Alap. Kirívóan hibás ellenben az Ifjúsági Kiadó által kiadott *Mit tudsz a világról* c. ismeretterjesztő munka. Csúnya, sárgás papírra nyomott, nehézkes tipográfiájú, vastagbetűs könyv. Szövege nagyon megkívánná az értelmes tagolást nemcsak az anyag természete miatt, hanem fokozottan azért is, hogy minél erőteljesebben ragadja meg az ifjúság figyelmét s egyúttal minél világosabban tolmácsolja a mondanivalót. Ilyen érdektelen, sőt egyenesen bántó külsejű könyv aligha tudja nevelő hivatását betölteni.

A fenti és a többi átnézett könyv közös jellemvonása, hogy betűtípusban nagyon szegényesek. Nyomdaiparunk a Bodoni és Garamond antiqua félkövér változatán kívül alig használ egyéb betűt. A Képzőművészeti Kiadó Fournier kurzívjának látása már szinte üdülés ebben a sematikus szürkéségben. De nemcsak betűtípusban, szövegelrendezésben, hanem a kiállítás ízlésében is nagyfokú, káros egyöntetűség mutatkozik, az egyes kiadóknak nincs sajátos stílusuk. Ahol meg valamilyen sajátos törekvés tapasztalható, mint a Magvető verskiadványainak formátumánál, ott erőszakoltnak tűnik. Sem a *Tarka madár* c. gyűjtemény, sem Illyés Gyula *Kézfogások* c. kötete nem tartalmaz olyan verseket, amelyek ezt a széles könyvalakot indokolnák. A stíluskeresésnek nem ilyen külsődleges eszközökben kellene megnyilvánulnia.

Az egyöntetűség különösen világosan olvasható le az egyes könyvek címlapjairól. Mintegy húsz átnézett könyv (Magvető, Szépirodalmi, Ifjúsági és Képzőművészeti Alap kiadásai) címlapja a múlt század elején kialakult klasszicizáló címlaptípus értelmes, de hűvösen semmitmondó átvételét mutatja. Emellett a hibák is nagyrészt közösek; a főszó jobbára erősebb tónusértékű, mint a többi s ezáltal előreugrik, a lap síkja mélységben bomlik meg.

Végül még egy szedési kérdésről kívánunk megemlékezni. Az oldalakat (szedéstükröt) úgy szokták elhelyezni, hogy két szembenfekvő oldal arányosan töltsék ki a kiterített papírlapot. Ezért a két külső szélen nagyobb margó hagynak, mint bent a hajtásnál, mégpedig a belsőnek kétszeresét. Így az oldalak befelé eltolódnak. Ez nem baj, sőt a harmonikus hatás szempontjából egyenesen kívánatos akkor, ha a könyv lapjai kellően kihajolnak. A legtöbb könyvnl azonban olyan szoros a fűzés, hogy — különösen a könyv közepe felé — a szedéstükrök belső széle csaknem behajlik a fűzésbe és ezért csak ügyvel-bajjal olvasható. Tehát vagy szélesebb belső margó szükséges, vagy — ami a helyesebb — a fűzést kell lazábbra venni. Itt említjük meg, hogy a szedéstükrök ezt a befelé tolását egyes nyomdák észrevehetően valamiféle »elvnék« tartják és ott is alkalmazzák (például a címlapoknál), ahol semmi szükség sincs rá.

Bojár Iván

ROMÁN KÖLTŐK MAGYARUL

A népi demokráciák közötti kapcsolat továbbbi elmélyítését szolgálják a közös könyvkiadási akciók is. A közeljövőben az Új Magyar Könyvkiadó a Román Állami Kiadóval közösen több román művet jelent meg magyarul.

Sajtó alá kerül George Cosbuc erdélyi származású költő (1868—1918) válogatott verseinek fordítása. Ezzel a nagy román értékek megismerése terén elkövetett mulasztásunkat pótoljuk. Cosbuc-tól eddig csak elszórtan jelent meg egy-egy magyarra fordított vers az erdélyi lapokban, így nagyságát, jelentőségét nem volt alkalmunk felmérni.

A néphez hű értelmiségi rétegből származó, igen magas műveltségű költő már az első világháborút megelőző években forradalmi hangot ütött meg.

A versek fordítói között szerepel Dersi Sándor, Hegyi Endre, Jékely Zoltán, Nemes Nagy Ágnes, Rába György, Szabó Magda és Vidor Miklós, míg a románai műfordítók közül Kiss Jenő és Szemer Ferenc.

A kiadók elképzelése szerint a kötet egy részében a versek két nyelven jelennek meg. Ugyancsak közös kiadásban kerül a magyar közönség elé egy gazdag válogatás a román népdalokból, balladákából és szerelmi dalokból, lakodalmas és más alkalmi énekekből. Ezek legtöbbjét Jékely Zoltán fordította, de Illyés Gyula és Mészöly Dezso is részt vállalt a szép feladatból.

Előkészületben van a mai román költőnemek egyik legjelentősebbje, Bentuc Mihai verseinek gyűjteményes kiadása is, a legjelentősebb műfordítók közreműködésével. (K. E.)